

علم أصول الفقه

٨١

٢٩-١-٩٤ ظهور

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعَدَهُ

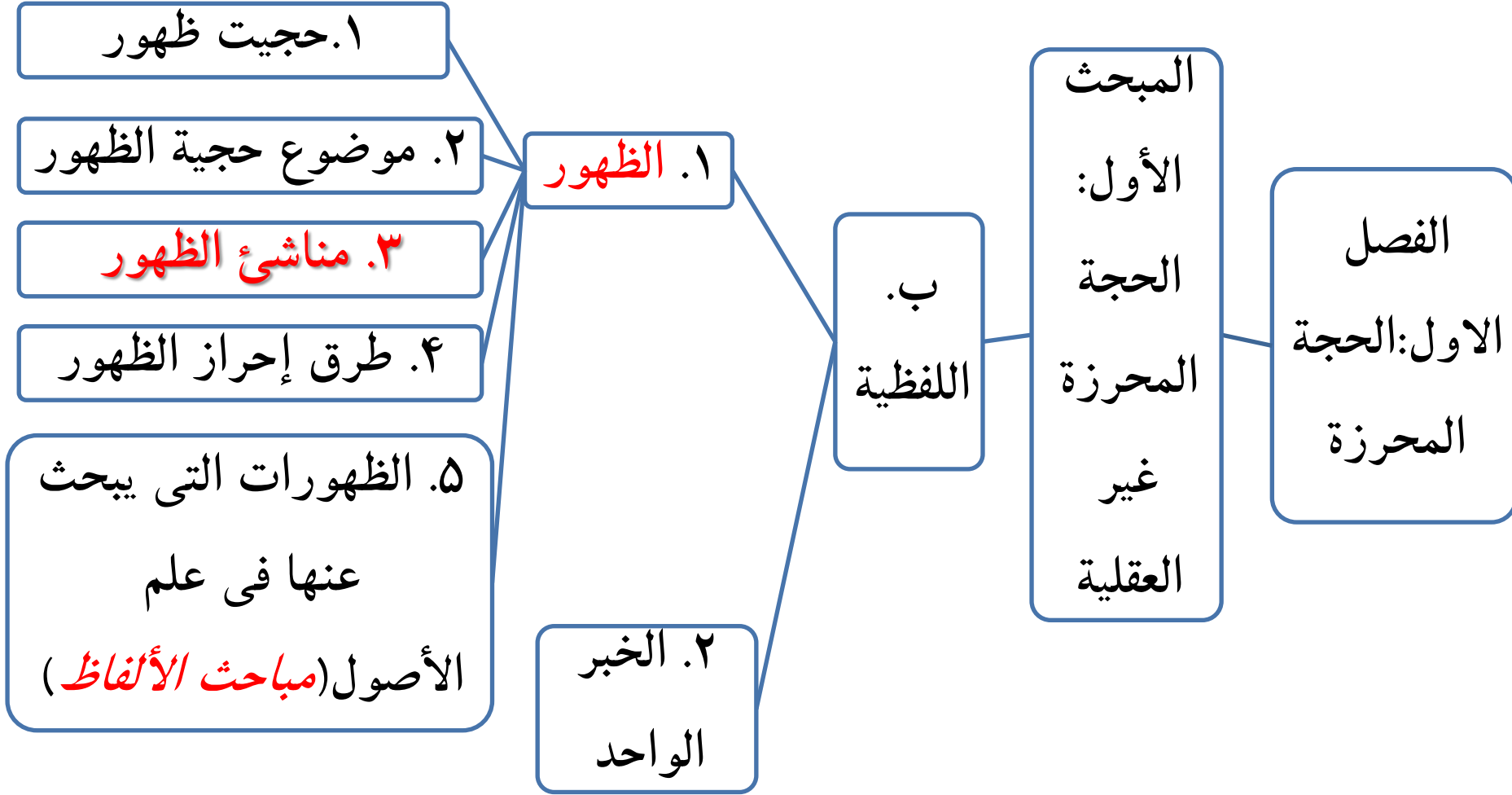
- غَلَبَتِ الرُّومُ (٢)
- فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ (٣)
- فِي بضعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَ مِنْ بَعْدُ وَ يَوْمَئِذٍ يُفْرِحُ الْمُؤْمِنُونَ (٤)
- بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (٥)

وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعَدَهُ

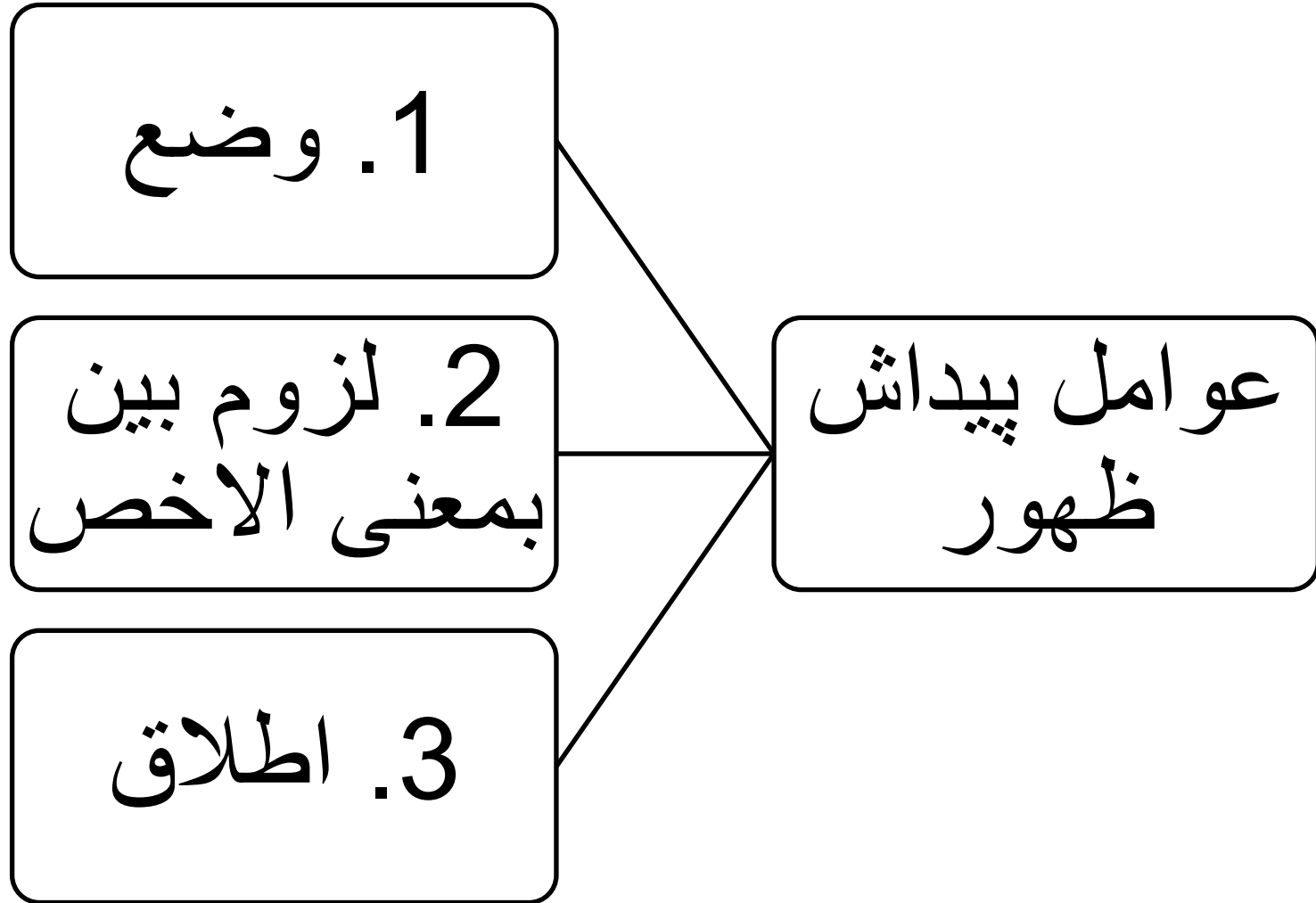
- وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعَدَهُ وَ لَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٦)
- يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ (٧)
- أَوْ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ (٨)

وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعَدَهُ

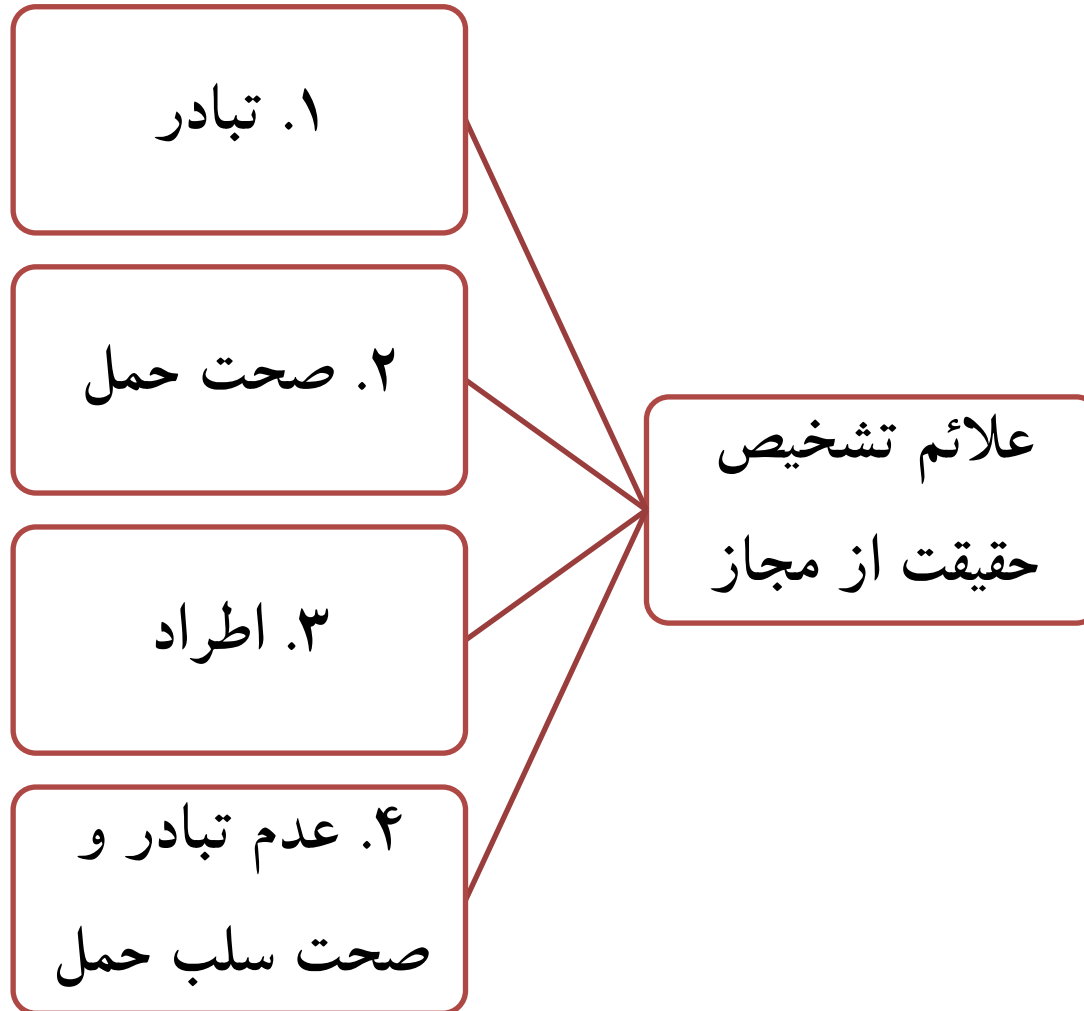
- أَوْ لَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (٩)
- ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أُسَاءُوا السُّوءَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ (١٠)

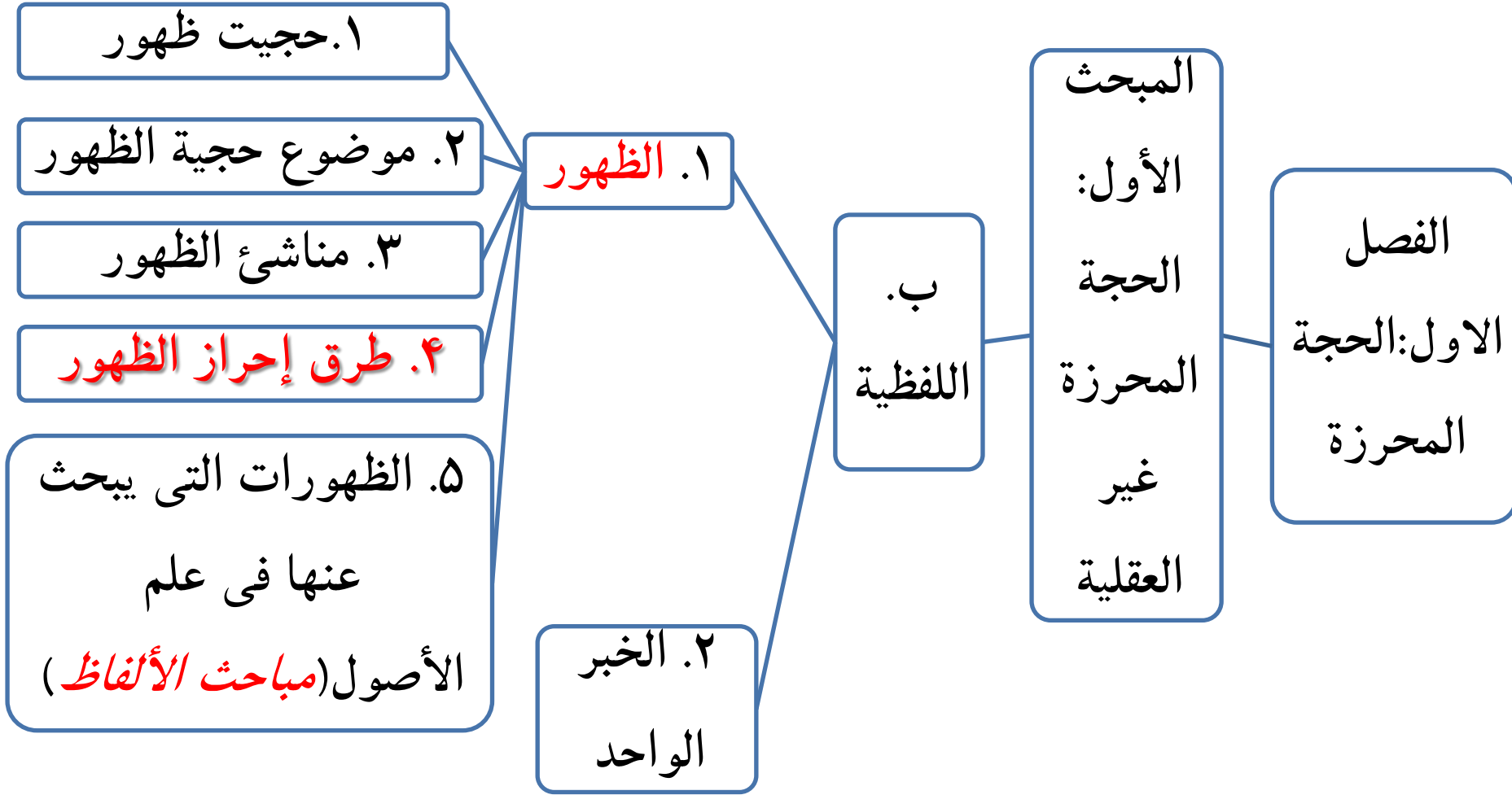

٣. مناقشة الظهور: اطلاق

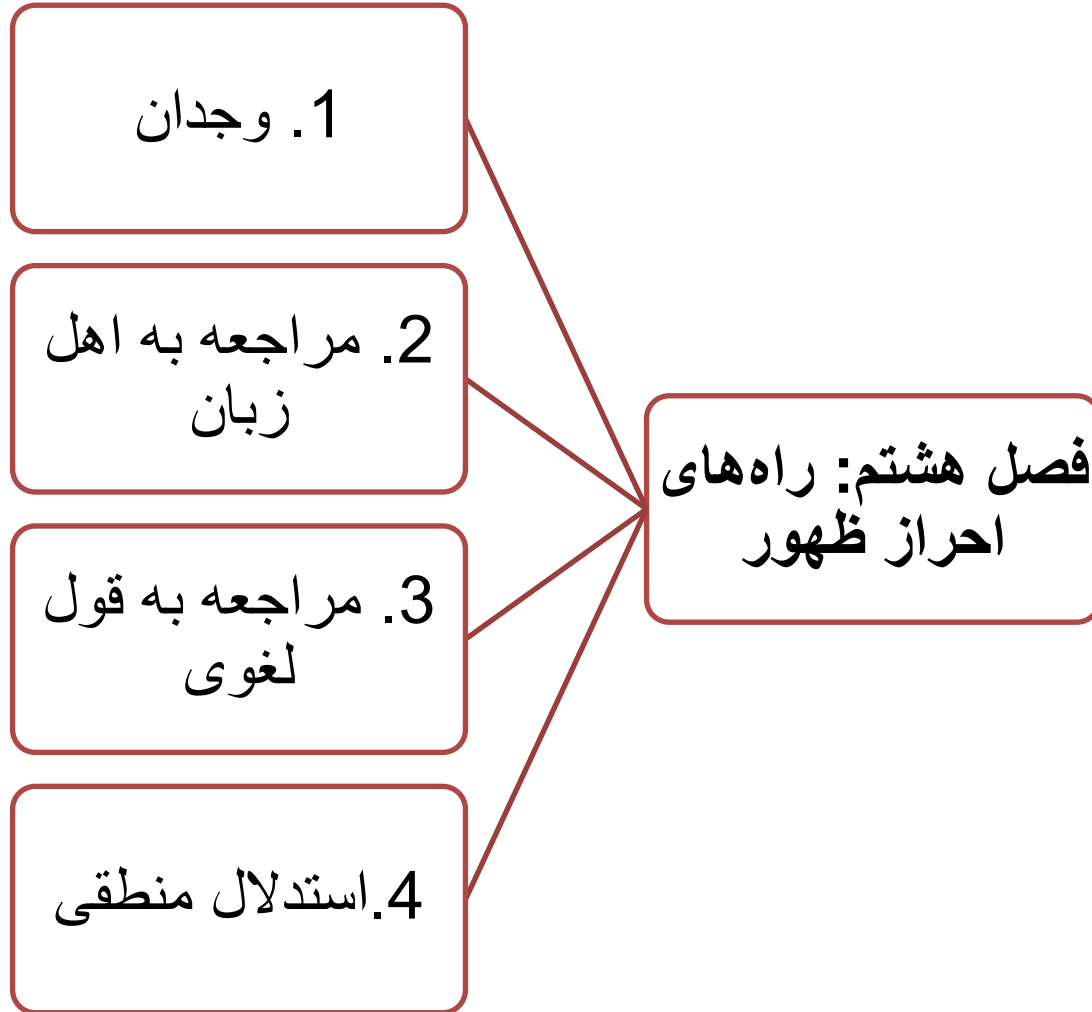

علائم تشخیص حقیقت از مجاز

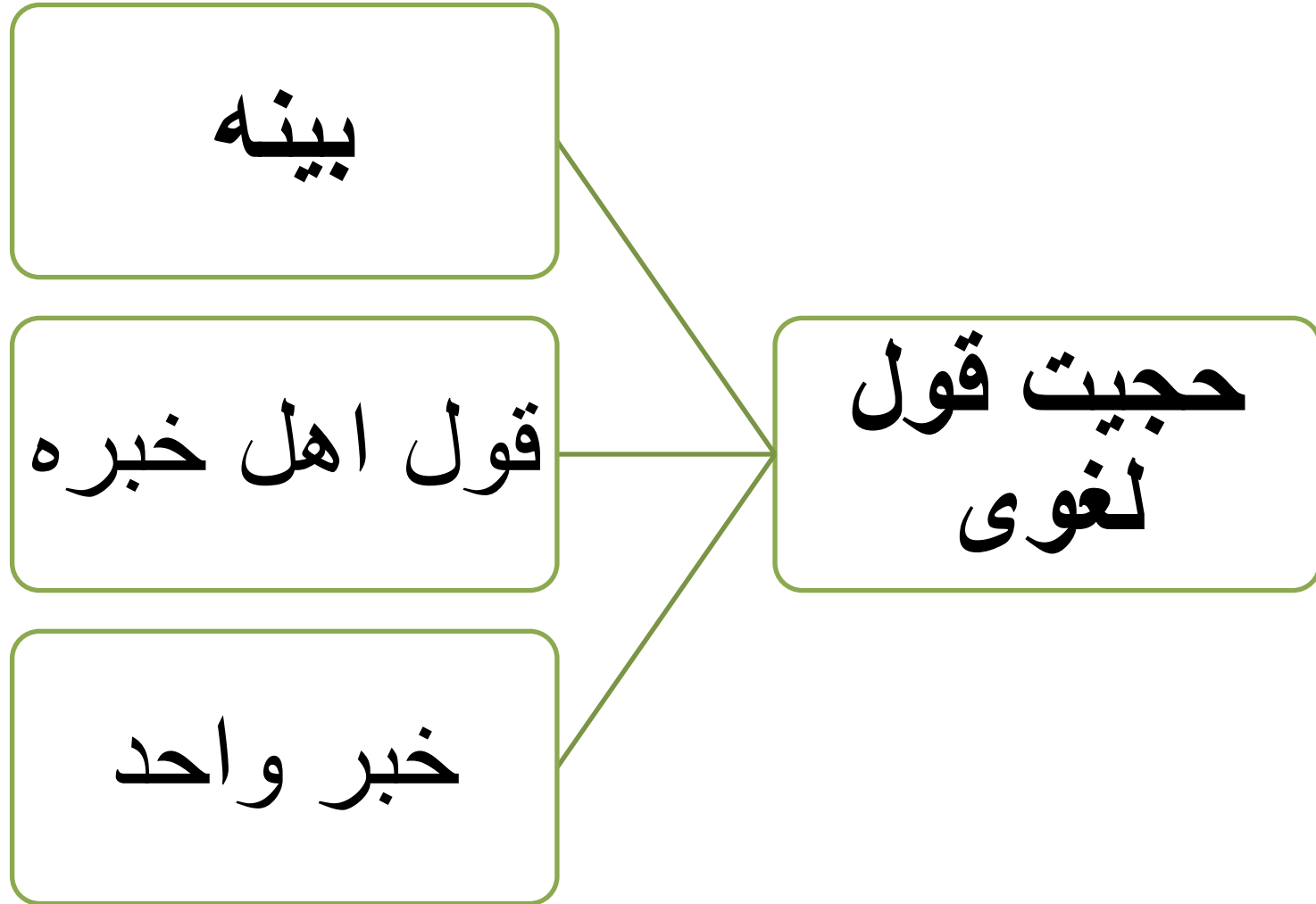

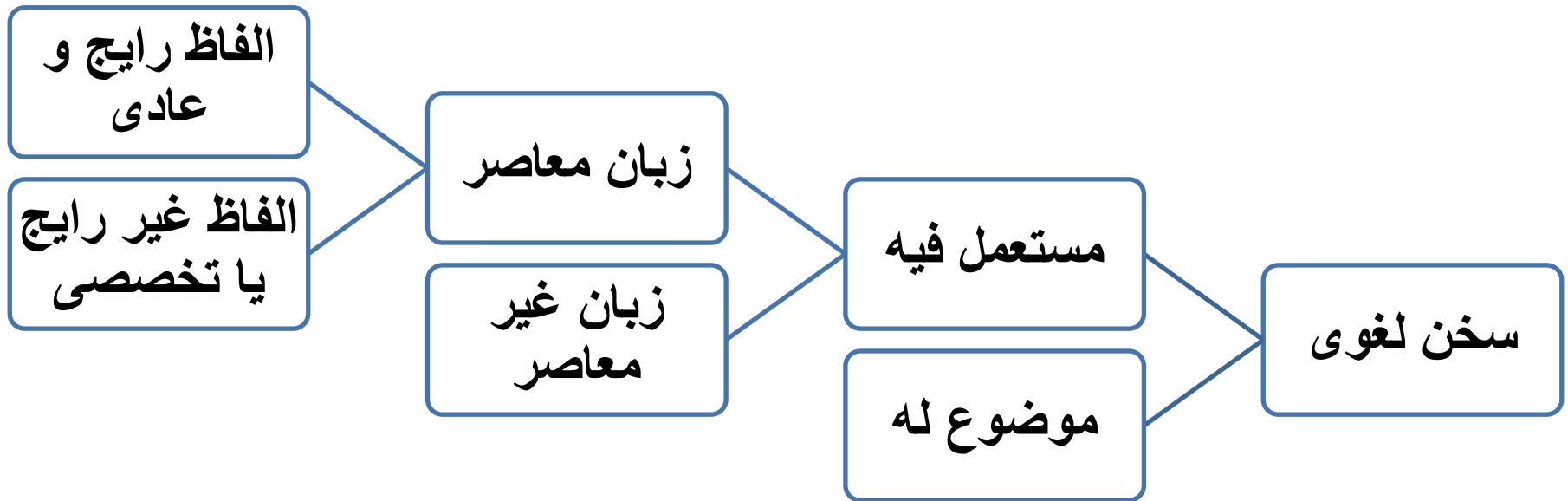

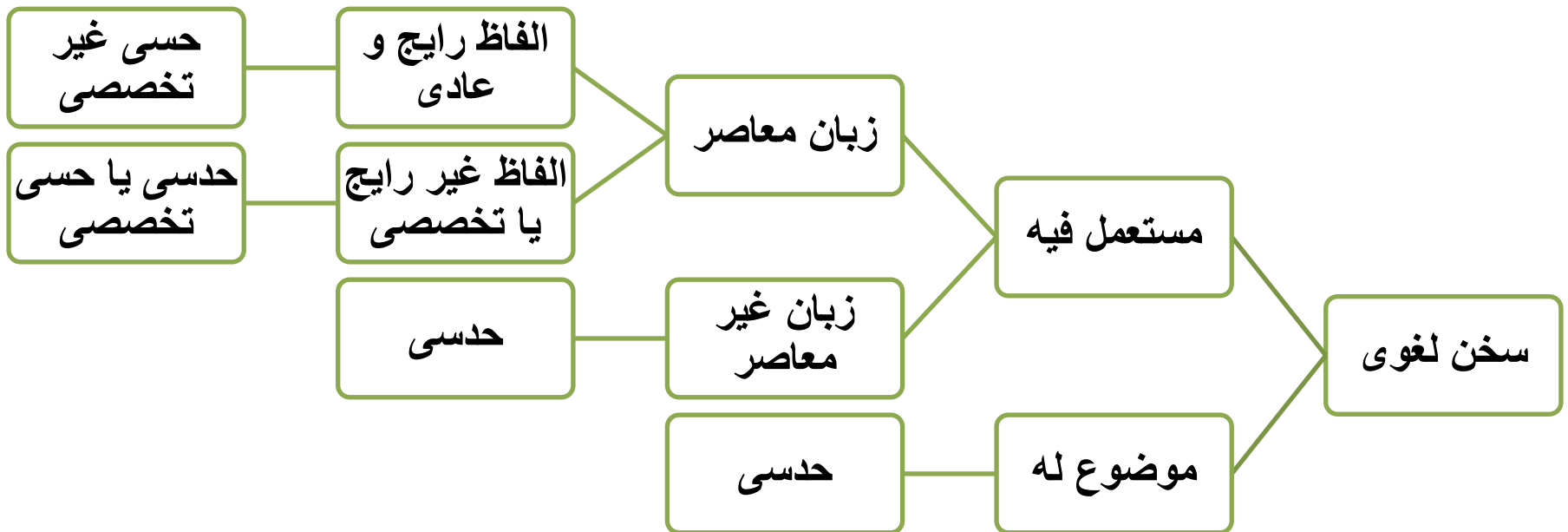
فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

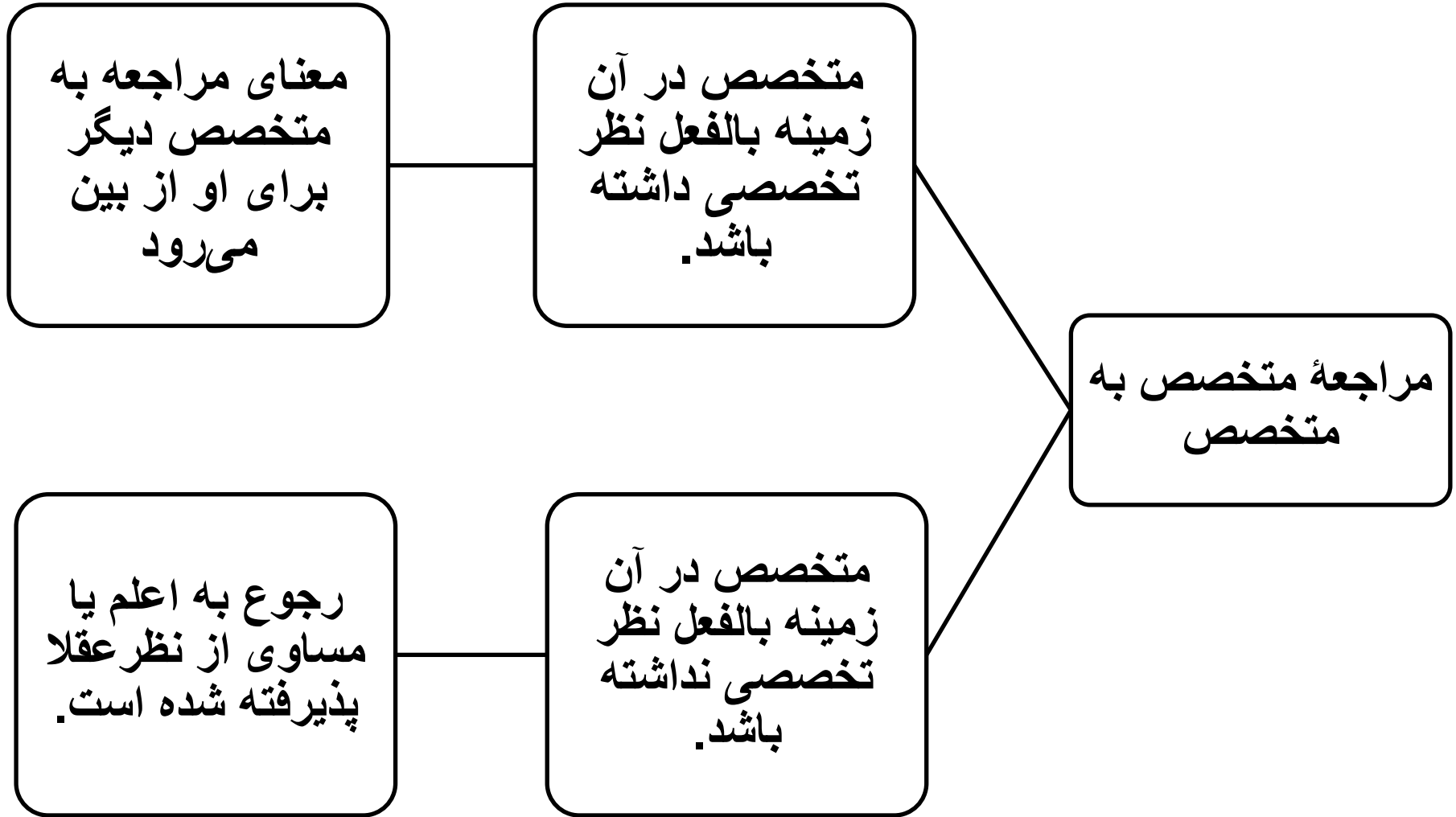
فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

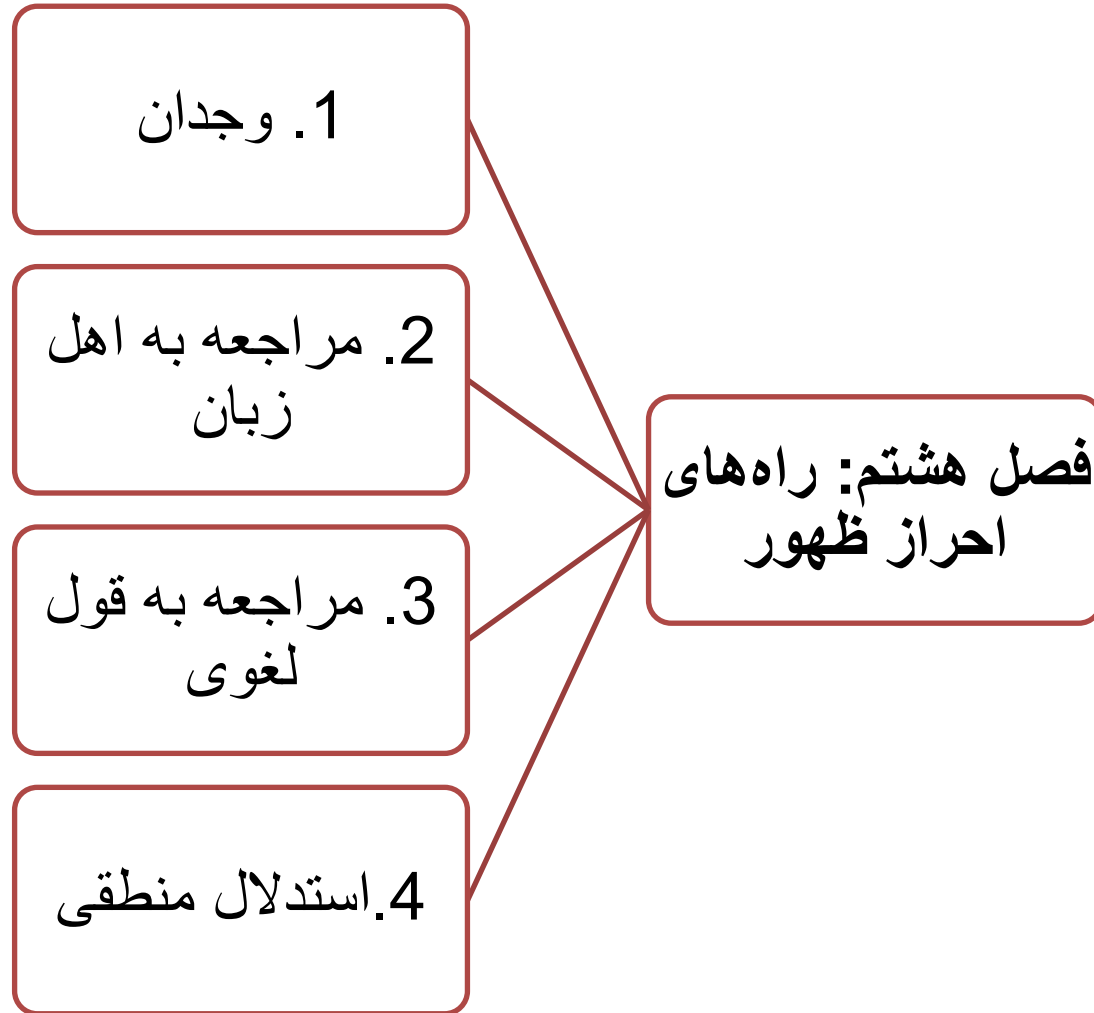

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

برهانی

استقرایی

4. استدلال

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

گروه اول: احراز اصل ظهور

گروه دوم: احراز صغریات ظهور

گروه سوم: احراز خصوصیات ظهور

گروه چهارم: ارتباط دو یا چند ظهور

موارد استعمال
استدلال در مباحث
اصولی از نگاه
شهید صدر

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- گروه اول: احراز اصل ظهور
- گاهی می‌خواهیم ظهور را با استدلال به دست بیاوریم.
- استفاده از استدلال در تعیین ظهور به دو شکل است: یکی سلبی و دیگری اثباتی.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

سلبی

اثباتی

استفاده از استدلال
در تعیین ظهور

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- شکل سلبی
- شکل سلبی به این معنا است که از طریق برهان یا استقراء بگوییم یک لفظی ظاهر در فلان معنا نیست.
- در حقیقت ظهور را با برهان نفی کنیم.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- شهید صدر رضوان الله علیه در این باره می‌گوید در وضع موضوع (لفظ) و موضوع له (معنا) باید یک امر متعین و مشخصی باشند؛ یعنی نمی‌توانم یک لفظی را که معلوم نیست چیست، برای معنایی که معلوم نیست چیست وضع کنم.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- این یک اصل مسلم است. در بحث صحیح و اعم این بحث مطرح است که آیا الفاظ برای عبادات صحیح وضع شدند یا برای اعم از عبادات صحیح و فاسد.
- برخی می‌گویند بین عبادات صحیح و فاسد جامع مفهومی نیست؛ یعنی معنایی نداریم که هم بر عبادت صحیح قابل انطباق باشد و هم بر عبادت باطل.
- بنابراین نمی‌تواند لفظ «صلاة» برای اعم از صحیح و فاسد وضع شده باشد؛ چون معنای اعم از صحیح و فاسد اصلاً قابل تصور نیست تا تصور شود و در ازاء آن لفظی وضع گردد.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- مثال دیگر در بحث مشتق است. در آنجا سؤال می‌شود که آیا مشتق در متلبس بالمبدأ فی الحال حقیقت است یا در اعم از متلبس بالمبدأ فی الحال و من قضی عنه المبدأ.
- برخی گفتند بین متلبس بالمبدأ فی الحال و من قضی عنه المبدأ جامع مفهومی وجود ندارد. پس قابل تصور نیست تا لفظ بازاء آن وضع شده باشد.
- بحوث فی علم الأصول، ج ۴، ص ۳۰۰.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- شکل ایجابی
- شهید صدر رضوان الله علیه می‌فرماید با استقرا می‌توانیم ثابت کنیم که یک لفظی ظاهر در فلان معنا است.
- وقتی اطراد را به شیوع تبادل یا شیوع استعمال یا شیوع استعمال بدون قرینه تفسیر می‌کنیم، در واقع همه این‌ها نوعی استقراء هستند.
- . همان، ص ۳۰۰ - ۳۰۱.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

گروه اول: احراز اصل ظهور

گروه دوم: احراز صغریات ظهور

گروه سوم: احراز خصوصیات ظهور

گروه چهارم: ارتباط دو یا چند ظهور

موارد استعمال
استدلال در مباحث
اصولی از نگاه
شهید صدر

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- گروه دوم: احراز صغریات ظهور
- گاهی از استدلال برای تشخیص صغریات ظهور استفاده می‌کنیم. در بحث اطلاق توضیح می‌دهیم که اطلاق چیست و در چه صورتی یک عبارت مطلق است.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- بعد در یک بحث دیگری مثلاً در مفهوم شرط می‌گوییم اگر شرطیت این شرط برای جزاء به نحو شرطیت انحصاری باشد؛ یعنی تنها شرط تحقق این جزاء همین شرط باشد، در این صورت با انتفاء این شرط جزاء به کلی منتفی خواهد شد؛ مثلاً طبق «إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ قَدْرَ كَرْمٍ لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ» اگر آب به اندازه کرم باشد، معتصم خواهد بود.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- حال اگر این بلوغ کریت تنها شرط اعتصام باشد، با انتفای این شرط جزاء هم منتفی خواهد شد. پس این آب دیگر معتصم نخواهد بود؛ اما اگر این شرط، انحصاری نباشد، بلکه شرط‌های دیگری هم می‌توانند همین نتیجه را در پی داشته باشند؛ مثل آب باران یا آب چاه یا آب جاری بودن، با انتفای شرط، انتفای جزاء در پی نمی‌آید. پس اینکه آیا این جمله مفهوم دارد یا نه، به این برمی‌گردد که این شرط، انحصاری است یا نه.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- آنگاه در همان بحث می‌گوییم مقتضای اطلاق این است که شرط، انحصاری باشد و اینکه شرط، غیر انحصاری باشد، نوعی تقیید است؛ چون این مطلب که کر بودن، شرط اعتصام است، مقید به این است که این آب، آب جاری یا آب چاه یا آب باران و ... نباشد؛ چون اگر آب چاه، آب باران یا آب جاری باشد، دیگر کریت شرط اعتصام نیست.
- بنابراین شرطیت در جایی که غیر انحصاری است مقید به یک قید عدمی است و آن نبودن شرط دیگر است.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- با این کار در واقع صغرای اطلاق را منقح کرده‌ایم و در تشخیص صغرا از یک استدلال استفاده کرده‌ایم. و چنین می‌گوییم که اطلاق کلام اقتضا می‌کند شرطیت انحصاری در این کلام وجود دارد. بعد نتیجه می‌گیریم که چون شرطیت انحصاری هست، پس این جمله شرطیه مفهوم دارد. شهید صدر رضوان الله علیه همین استدلال را در جای خودش پذیرفته است؛ البته ما نپذیرفتیم.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- شهید صدر رضوان الله علیه برای نتیجه‌بخش بودن این استدلال شرطی را بیان می‌کند و می‌گوید این قیدی را که ما از طریق استدلال احراز می‌کنیم باید یک امر عرفی باشد.
- پس اگر عرف آن را نمی‌فهمد و حتی بعد از تنبیه هم متنبه نمی‌شود، دیگر استدلال درست نخواهد بود؛ چون ممکن است عرف در ابتدا برخی از مسائل را متوجه نشود و تسامح می‌کند و به دلیل تسامحش متوجه آن نمی‌شود؛ اما وقتی تنبیه می‌کنید و توجه به آن می‌دهید، متنبه و متوجه می‌شود.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- چیزهایی هم هست که عرف حتی بعد از تنبیه آن را متوجه نمی‌شود؛ چون عرفی نیستند و در اصطلاح به آن عقلی می‌گوییم.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- شهید صدر رضوان الله عليه می‌گوید مثلاً در فلسفه می‌گوییم که هر وجودی که امکانی باشد، مقید به قیود عدمی است. به تعبیری گفته می‌شود که وجودات امکانی مجموعه متراکم از لا و لیس هستند.
- هر موجود امکانی مقید به این است که سایر موجودات نیست و به تعبیر دیگر ماهیت از حدود وجود که امور عدمی هستند، انتزاع می‌شود.
- این مطالب فلسفی را عرف حتی بعد از تنبه هم متوجه نمی‌شود. بخلاف اینکه کریت شرط اعتصام است و شرط جای جایگزین نیست.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- پس باید نکته‌ای را که از طریق استدلال به دست می‌آوریم، به گونه‌ای باشد که عرف بتواند آن را درک کند.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- شهید صدر رضوان الله علیه به بحث امر مثال می‌زنند. در بحث او امر گفته‌اند استحباب، طلب مقید است و وجوب، طلب مطلق؛ یعنی وقتی یک چیزی واجب شد بدین معنا است که مفاد امر مطلوب است؛ چه شما بخواهید این را انجام بدهید و چه نخواهید انجام بدهید؛ اما وقتی مستحب باشد، بدین معنا است که مفاد امر در صورتی مطلوبیت دارد که شما خودت بخواهی انجامش بدهی و اگر نخواستی و ترک کردی، در آن فرض دیگر مطلوب مولا نیست.

فصل هشتم: راه‌های احراز ظهور

- سپس از این تحلیل نتیجه می‌گیرند که پس اطلاق امر وجوب را اقتضا می‌کند نه استحباب را. شهید صدر رضوان الله علیه می‌گوید این مقدار، امر عرفی نیست؛ مثل اینکه در بحث مثلاً طهارت و نجاست، ما یک تسامح عرفی داریم، یک دقت عرفی داریم و یک دقت عقلی داریم.